

УДК 32:[316.324.8:004](100)(045)

І. В. Олефір
аспірант кафедри суспільно-політичних наук,
глобалістики та соціальних комунікацій
Університету «Україна»

ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Розвиток телекомунікацій та активне поширення інформаційних технологій у сучасному українському суспільстві, зростання обсягу інформаційних потоків виступають еволюційним етапом розвитку, сприяють інформатизації суспільства та входженню до інформаційної епохи, де базовими стратегічними ресурсами є знання та інформація, особистий досвід. Разом з тим виникає необхідність нових форм захисту інформації під впливом політичних та правових вимог до системи забезпечення інформаційної безпеки на державному рівні.

Орієнтовно на ідеології інформаційного суспільства формуються різноманітні напрями і тенденції, котрі досліджують та діагностують функціональність новітніх соціально-інформаційних технологій і форм управління відповідно до різноманітних перспектив: потенційних, жаданих, очікуваних, сприятливих, корисних, шкідливих для законотворчої діяльності, спрямованої на безперешкодний доступ міжнародної спільноти до інформації для уникнення загрози політичного контролю над націями внаслідок зростання досконалості високих технологій та збільшення розриву між різними верствами населення та країнами.

Дослідження питання еволюції інформаційного суспільства в Україні зумовлене такими аспектами актуальності:

по-перше, побудова інформаційного суспільства України – це один з пріоритетних напрямів державної політики;

по-друге, залежність від наявності інформації та її достовірності у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства формує та активує велику кількість загроз та небезпек інформаційного типу.

Стан опрацювання проблематики говорить про те, що ця тема у рамках державних, політичних, юридичних аспектах наукової діяльності була опрацьована такими вітчизняними дослідниками, як Ю. В. Баскаков, В. Д. Гуцалюк, В. А. Залізник, В. Ф. Коваль, Б. А. Кормич, Л. А. Ліпкан, О. В. Логінов, А. І. Марущак, П. Є. Матвієнко, В. І. Теремецький, А. В. Тунік, О. В. Стоєцький, В. С. Цимбалюк, Л. С. Харченко, К. П. Череповський, М. Я Швець, Т. А. Шевцова, О. В. Шепета, О. В. Чуприна тощо.

Але питання інформаційного суспільства вже акцентувалися у дослідженнях 60-70 років ХХ століття. Першоджерело терміну «інформаційне суспільство» виявлено у науковців-футурислів, зокрема японських дослідників М. Махлупа, Й. Масуди, Т. Сакаї. Поглиблення концепції відбулося у дослідженнях американських та європейських теоретиків суспільствознавства: А. Тоффлера, У. Дайзарда, З. Бжезинського, Ж. Еллюля, Р. Коена, А. Турена, Г. Кана, Ф. Уєбстера, А. Дракера, Е. Гідденса, М. Макклуюна, Т. Стоуньєра, Р. Катца, які привертати увагу до ролі інформаційного

розвитку суспільства як нової історичної епохи розвитку цивілізації.

Аналіз інформаційних джерел цієї сфери призвів до висновку щодо відсутності єдиного тлумачення терміну «інформаційне суспільство» та однозначно сформованого понятійно-категорійного інструментарію за цим контекстом. Деякі дослідники поряд з окресленою вище категорією використовують як аналоги інші категорії: «посткапіталістичне суспільство» (Д. Дарендорф, П. Друкер), «постекономічне суспільство» (В. Іноземцев, І. Канн), «технологічне суспільство» (З. Бжезинський), «постмодернізм» (А. Турен, Б. Смарт), «постіндустріальне суспільство» (Д. Белл, Т. Стоунер). Аналогами виступають категорії «інтелектуальне суспільство», «суспільство знань», «цифрове суспільство», «суспільство мережевого інтелекту» тощо.

Метою цієї наукової статті є визначення та характеристика еволюції інформаційного суспільства в Україні, де цілком виступає окреслення шляхів подолання інформаційних загроз та небезпек на державному рівні.

Орієнтовно, для досягнення зазначеної мети доцільно вирішити такі завдання :

– діагностувати історичні моменти становлення інформаційного суспільства України;

– надати дефініції та основні концепції щодо тлумачення політологічної категорії «інформаційне суспільство» у прив'язці до України;

– здійснити дослідження стану нормативно-правових основ зародження та розвитку інформаційного суспільства;

– виявити базові шляхи покращення нормативно-правової бази для інформаційного суспільства України.

Виклад основного матеріалу. Стратегія переходу до інформаційного суспільства потребує широкої психологічної і пропагандистської підтримки у суспільній думці. Її основні положення і програмні заходи повинні роз'яснюватися необхідністю руху до інформаційного суспільства. Необхідно зміщення центру ваги процесів переходу зі столиці на периферію у процесах інформатизації по всім напрямкам і створення умов на місцях для переходу до інформаційного суспільства.

Основні напрямки процесу переходу пов'язані зі створенням розвинутого інформаційного середовища суспільства, що розглядається як сукупність техніко-технологічних, соціально-політичних, економічних та соціально-культурних компонентів, факторів і умов, при яких інформація і знання стають реальним та ефективним, ресурсом соціально-економічного та духовного розвитку України.

Для формування розвинутого інформаційного середовища суспільства повинні розглядатися рішення, пов'язані з:

– розвитком і модернізацією наявної техніко-технологічної бази переходу – інформаційно-комунікаційної інфраструктури;

– інформаційно-комунікаційними технологіями і засобами їх реалізації, індустрією виробництва і розповсюдження інформаційних продуктів і послуг;

– розробкою і реалізацією комплексу заходів по політичному, економічному і соціально-культурному забезпеченню процесів переходу до інформаційного суспільства;

– перехід до інформаційного суспільства – це тривалий процес послідовного наближення до деякого середньосвітового рівня, який може бути оцінений змінами (прирошеннями) системи індикаторів на макро- і мікрорівнях, що характеризують динаміку розвитку тих чи інших складових інформаційного середовища.

Розуміючи актуальність та важливість розвитку інформаційної сфери як передумови конкурентоспроможності на рівні держави українському урядові доцільно володіти та використовувати інструменти управління саме для інформаційного суспільства (наприклад, технології електронного уряду).

Трансформаційні політичні процеси переходу до інформаційного суспільства зумовлені культурними, соціально-економічними, правовими, політичними особливостями та інформаційно-технічним потенціалом розвитку української державності. Значну роль у цьому процесі повинно відігравати державне та громадське управління, яке зобов'язане враховувати різновекторний характер цих політичних процесів.

Як показано у працях Є. А. Макаренка, у більшості розвинених країн за участі політичних лідерів, прогресивних урядів та фінансової підтримки транснаціональних корпорацій реалізуються програми становлення інформаційного суспільства; концепції переходу до інформаційної доби, плани участі у трансформації суспільних інститутів прийняті міжнародними організаціями ООН/ЮНЕСКО, Світовим банком, Світовою організацією торгівлі, Організацією економічного співробітництва і розвитку, Радою Європи, Європейським союзом, Європейським банком реконструкції та розвитку, ОБСЄ, Центральноевропейською ініціативою та іншими міжнародними і регіональними урядовими і неурядовими інституціями [11, с. 50].

Необхідно звернути увагу на точку зору, викладену В. К. Конахом в аналітичній доповіді «Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання» у рамках роботи національного інституту стратегічних досліджень, де зазначається, що державне управління інформаційною сферою здійснюють регуляторні органи влади, комітети Верховної Ради України та інші органи тощо [9].

Першою ластівкою серед функціональних документів, що визначали стратегію побудови інформаційного суспільства на міжнародному рівні є прийнятий на 29 сесії Генеральної Конференції ЮНЕСКО у 1996 році документ під назвою «Інформаційне суспільство для всіх». Орієнтовно на це першоджерело, магістральним напрямом міжнародного співробітництва слугує побудова глобального інформаційного суспільства за особливої ролі ЮНЕСКО. У цьому документі задекларовано, що забезпечення кожній людині міжнародно-

го співтовариства широкого та вільного доступу до інформаційних ресурсів є необхідним для рівноправної участі у житті нової суспільної інформації, а також, що інформація та знання мають важливе значення для подолання інформаційної нерівності та є глобальним суспільним надбанням як запорука поширення глобальної демократії [10].

Для побудови інформаційного суспільства в Україні необхідно вирішити такий перелік питань:

1) інформаційно-технологічну асиметрію на інформаційну ізоляцію;

2) негативний вплив комунікаційних та інформаційних технологій (шуми, викривлення);

3) незабезпеченість інформаційних прав та свобод людини (громадянина), включаючи право на доступ до інформації і конфіденційність тощо.

ЮНЕСКО у сфері побудови інформаційного суспільства формує міжнародну інформаційну політику та сприяє уряду України у її впровадженні та розвитку, вільному обміну ідеями, забезпечує формування глобальної інформаційної інфраструктури та міжкультурної комунікації.

Серед основних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері побудови інформаційного суспільства – Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 року [12, с. 55].

Преамбула цього міжнародного договору зазначає, що інформаційне суспільство дозволяє людям ширше використовувати свій потенціал та реалізовувати свої спрямування та прагнення. Але для цього необхідно, щоб інформаційні технології забезпечували стійке економічне зростання, збільшення суспільного добробуту, стимулювання соціальної згоди та повної реалізації їх потенціалу у сфері зміцнення демократії, транспарентного та відповідального управління, прав людини, розвитку культурного багатоманіття та зміцнення міжнародного миру та стабільності [4].

Отже, суттєвого значення для формування безпечного інформаційного суспільства, а не процесу гібридної війни, має забезпечення саме інформаційно-технічної безпеки інформаційного суспільства, зокрема мінімізація шкідливих наслідків від інформаційних зловживань та комп'ютерної злочинності, що загрожують цілісності мережі.

Значну увагу у даному документі приділено процесу допомоги становлення інформаційного суспільства та входженню України до глобального інформаційного простору. Україна, як держава, яка фрагментарно має відставання в інформаційних технологіях у промислових процесах, певною мірою позбавлена можливості брати участь у житті інформаційного суспільства та цифрової економіки. Для вирішення такої задачі доцільного враховувати багатовекторність умов та потреб різних стратифікаційних груп населення України.

Важливу роль при цьому мають відігравати власні ініціативи щодо прийняття послідовних національних програм з метою реалізації політичних заходів, спрямованих на підтримку інформаційних технологій та добросовісної конкуренції у цій галузі, формування нормативної бази щодо використання інформаційних технологій в інтересах вирішення завдань у сфері розвитку підприємницької діяльності та соціальної сфері,

розвитку людських ресурсів, що мають навички роботи з інформаційними технологіями.

Довгостроковою метою для становлення глобального інформаційного суспільства для України як складової міжнародних відносин у світовому господарстві є подолання міжнародного цифрового розриву, що головним чином залежить від ефективного міжнародного двостороннього та багатостороннього співробітництва.

Значна роль у цих процесах та явищах належить міжнародним організаціям та установам – банкам розвитку, Міжнародній мережі телекомунікацій та різноманітним міжнародним фондам.

Україна, як держава, яка обрала євроінтеграційний курс, має орієнтуватися на стратегію розвитку країн-учасниць Європейського Союзу в усіх напрямках життєдіяльності суспільства, насамперед в інформаційній сфері. Внаслідок цього стратегії становлення інформаційного суспільства ЄС знаходять своє віддзеркалення у відповідних спільних документах Україна – Європейський Союз. Таким чином, у липні 1994 року було підписано Протокол про наміри між Державним комітетом зв'язку та інформаційного суспільства і Генеральним Директоратом XIII (надалі – Генеральний Директорат ЄС з проблем розвитку інформаційного суспільства), котрий започаткував на офіційному рівні підґрунтя для спорідненої діяльності у сфері інформаційного суспільства. Поглиблення взаємодії щодо положення даного протоколу наведено у Меморандумі про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом з питань інформаційного суспільства Європейської Комісії і Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку інформаційного суспільства.

У цьому Меморандумі Україна та Євросоюз надали двосторонню згоду щодо співпраці з метою розвитку інформаційного суспільства в Україні, визначивши значущість такої діяльності для розвитку ефективної ринкової економіки та для забезпечення взаємного якісного працевлаштування.

Українська сторона підтвердила свій намір розвинути програму e-Ukraine, що відповідає потребам інформаційного суспільства:

- стимулювати розвиток послуг інформаційного суспільства України;
- сприяти більш тісній взаємодії щодо співпраці у різних галузях економіки.

Генеральний директорат, у свою чергу, зобов'язався консультувати запити щодо стратегій інформаційного суспільства, розроблених орієнтовно на Україну, а також надавати експертну і технічну допомогу відповідно до передбачених правил та домовленостей, особливостей і можливостей переходу України до інформаційного простору.

Український шлях до інформаційного суспільства визначається, як і для інших держав, її сучасними політичними, соціально-економічними та соціально-культурними особливостями. До таких особливостей слід віднести:

- нестабільність політичного та економічного положення у країні, яке не дозволяє державі швидко та ефективно вирішувати економічні та організаційні проблеми забезпечення переходу до інформаційного суспільства, розрахованого на тривалу перспективу;

– зростаючий рівень регіоналізації країни, пониження рівня і можливостей централізованого управління.

Розглянуті вище політичні та соціально-економічні умови, в яких буде відбуватися перехід до інформаційного суспільства в Україні ще протягом 10-15 років, істотно відрізнятиметься від умов, характерних для розвинутих країн, а, отже, потребують визначення шляху, властивого для України, яка має враховувати накопичений досвід розвинутих країн світу. Цей досвід свідчить про те, що кожна країна повинна рухатися до інформаційного суспільства своїм шляхом від початкового етапу і визначатися політичними, соціально-економічними і культурними умовами.

Таким чином, в Україні на певному рівні створена необхідна законодавча база для побудови та розвитку інформаційного суспільства. Однак, погодимось з Є. А. Макаренком, О. О. Маруховським, А. В. Манойло, що реалізація національних інтересів відповідно до програм розвитку інформаційного суспільства залежить від усвідомленого політичного та суспільного вибору акторів міжнародних відносин у геополітиці, наявності відповідної інфраструктури та психологічної готовності суспільства до змін.

Наступним кроком були положення у Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» з переліком завдань, цілей, напрямів розвитку інформаційного суспільства в Україні, основоположні засади національної політики у даній царині.

Крім того варто відзначити, що є фактори, які унеможливають подальшу інтенсивність розвитку інформаційного суспільства в Україні, оскільки відсутні адекватні навички володіння та можливості придбання та застосування сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій та засобів зв'язку.

Висновки. Розвиток глобалізації та інформатизації підвищують роль та значення інформації, яка стає засобом організації та регулювання життя українського суспільства, інструментом управління, формою накопичення та передачі знань, передумовою успішного розвитку і прогресу держави.

Інституційне забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні як новітнього напрямку державної політики потребує затвердження національної стратегії розвитку інформаційного суспільства, яка б визначала реальний інтелектуальний потенціал українського суспільства, врегульовувала б питання захисту інтелектуальної власності, а також забезпечувала б захист національних інтересів і гарантувала Україні безпеку особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Література

1. Барлоу Дж.П. Декларация независимости киберпространства// Информационное общество: СПб.-М.: «Издательство АСТ», 2004.– С. 349-352.
2. Даніл'ян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз). Монографія. –Харьков: Право, 2008. – 184 с.
3. Декларация принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячоліт-

ті» від 12.12.2003 р. – Режим доступу. – Електронний ресурс: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.

4. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європи «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995 р. // Офіційний журнал L 281, 23/11/1995. – С. 0031–0050.

5. Долженко К.І. Щодо визначення шляхів протидії викликам та загрозам у сфері забезпечення інформаційної безпеки регіону (Теоретико-правові аспекти) // Європейські перспективи. – № 3. – 2016. – С. 95-100.

6. Долженко К.І. Сутність та зміст інформації як основи розвитку інформаційного суспільства // Європейські перспективи. – № 3. – 2015. – С. 36-42

7. Мацюк В.Я. Інформаційне суспільство – новий щабель суспільної формації // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 2. – С. 102-106.

8. Кір'ян В.О. Національні інтереси інформаційного суспільства в Україні // Європейські перспективи. – № 1. – 2013. – С. 181-185.

9. Колах В.К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/1119_dop.pdf.

10. Кондратюк Ю. В. Реалізація програми ЮНЕСКО «Інформаційне суспільство для всіх» в Україні. Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні: матеріали Другої всеукраїнської конференції студентів та молодих учених (26 січня 2012 р. м. Острог) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/1164/>.

11. Макаренко Є. А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук, спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Євгенія Анатоліївна Макаренко. – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2002. – 475 с.

12. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 р. // Дипломатический вестник, 2000. – № 8. – С. 51-56.

Аноація

Олефір І. В. Еволюція інформаційного суспільства в Україні. – Стаття.

У статті досліджено еволюцію українського інформаційного суспільства, де головну роль відіграють інформація та інформаційні ресурси. Охарактеризовано нормативно-правову базу регулювання відносин в інформаційній сфері України, пов'язаних з виробленням, зберіганням, трансформацією та розповсюдженням інформації. Встановлено, що розвиток суспільних відносин в Україні має бути спрямований на підвищення інтелектуального потенціалу держави та стримуванням загроз, які несуть собі інформація для держави, суспільства, людини.

Також вказано, що розвиток телекомунікацій та активне поширення інформаційних технологій у сучасному українському суспільстві, зростання обсягу інформаційних потоків, з одного боку, виступають еволюційним етапом розвитку, сприяють інформатизації суспільства та входженню до інформаційної доби, де базовими стратегічними ресурсами є знання та інформація. З іншого боку, виникає необхідність нових форм захисту інформації під впливом політичних та правових вимог до системи забезпечення інформаційної безпеки на державному рівні.

Ключові слова: інформаційне суспільство, розвиток інформаційного суспільства, глобальне інформаційне суспільство, інформаційні технології в управлінні, інформаційні відносини, інформаційна безпека, національні інтереси.

Аннотація

Олефір І. В. Эволюция информационного общества в Украине. – Стаття.

В данной статье исследовано эволюцию украинского информационного общества, где главную роль играют информация и информационные ресурсы. Подана характеристика нормативно-правовой базы регулирования отношений в информационной сфере Украины, которая связана с производством, хранением, трансформацией и распространением информации. Установлено, что развитие общественных отношений в Украине должно быть направлено на повышение интеллектуального потенциала государства и сдерживания угроз, которые несет в себе информация для государства, общества и человека.

Также указано, что развитие телекоммуникаций и активное распространение информационных технологий в современном украинском обществе, увеличение объема информационных потоков, с одной стороны, являются эволюционным этапом развития, способствуют информатизации общества и вхождения его в информационную эпоху, где базовыми стратегическими ресурсами являются знания и информация. С другой стороны, возникает необходимость новых форм защиты информации под влиянием политических и правовых требований к системе обеспечения информационной безопасности на государственном уровне.

Ключевые слова: информационное общество, развитие информационного общества, глобальное информационное общество, информационные технологии в управлении, информационные отношения, информационная безопасность, национальные интересы.

Summary

Olefir I. V. Information society evolution in Ukraine. – Article.

This article studies the evolution of the Ukrainian Information Society, where information and information resources play a major role. The regulatory and legal framework for regulation of relations in the information area of Ukraine related to the development, storage, transformation and dissemination of information is described. It has been established that the development of public relations in Ukraine should be aimed at raising the intellectual potential of the state and restraining threats that carries information for the state, society and man.

It is also indicated that developing telecommunications and actively spreading information technologies in modern Ukrainian society, the growth in volume of the information flows, on the one hand, serve as an evolutionary stage of development, contribute to informatization of society and access to the information age, where basic strategic resources are knowledge and information. On the other hand, there is a need for new forms of information protection under the influence of political and legal requirements to the information security system at the state level.

Key words: informative society, development of informative society, global informative society, information technologies in a management, right on public information, informative relations, informative safety, national interests.